

İNGİLİZ OKULU'NUN DÜZEN-ADALET TARTIŞMASI BAĞLAMINDA BM BARIŞI DESTEKLEME OPERASYONLARININ ANALİZİ *

Dr. İsmail Hakkı Elçi

İstanbul Arel Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-3348-4852

Öz

Devlet egemenliğinin insani müdahale sebebiyle ihlal edilip edilemeyeceği konusunda fikir ayrılığına düşen İngiliz Okulu üyeleri dayanışmacılar ve çoğulcular olarak iki kutupta yer almışlardır. Devlet egemenliğine uluslararası ortamda düzen sağlayıcı işlevinden hareketle daha fazla önem atfeden çoğulcular; egemenliğin insani müdahale sebebiyle de olsa ihlal edilmemesi gerektiğini, bu durumun bir düzen sorunu yaratacağını ileri sürerken; devlet-birey ilişkisinde devletin araçsallığından hareketle bireyi daha fazla önemseyen dayanışmacılar; birey haklarının güvence altına alamayan devlete müdahalenin meşru olduğunu ileri sürerler. Bu makalenin amacı; insani müdahale sebebiyle yapılan Birleşmiş Milletler barışı destekleme operasyonlarının bu teorik çerçevede içinde değerlendirilmesidir. Niteliksel ve betimleyici bir yöntemin kullanıldığı çalışmada öncelikle İngiliz Okulu'nun genel bir okuması yapılmış; daha sonra Dayanışmacılar ve Çoğulcular'ın egemenlik-insan haklarından hareketle düzen-adalet tartışmaları ele alınmıştır. Bu teorik incelemelerden sonra barışı destekleme operasyonları tanım, kapsam ve tarihsel süreç açılarından anlatılmış, Soğuk Savaş ve sonrası dönemde geçirdiği dönüşüm açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada ortaya çıkan temel sonuç; barışı destekleme operasyonlarının fikrîsel altyapısında ve uygulamasında egemenliğin ne insani müdahaleyi aşırı derecede kolaylaştıracak kadar gevşek, ne de insani müdahaleyi imkansız hale getirecek kadar katı olduğu fikrinin yattığı ve bu operasyonların devlet egemenliği ile insan haklarının korunması tartışmasında çözüme dair orta bir yolu temsil ettiği.

Anahtar Sözcükler: İngiliz okulu, Dayanışmacılar, Çoğulcular, Barış, Operasyon

Analysis of UN Peace Support Operations in the Context of the English School's Order-Justice Debate

Abstract

While the pluralists say that sovereignty should not be neglected because of humanitarian intervention; Solidarists claim that interference with the state, which cannot guarantee the rights of the individual, is legitimate. The purpose of this article is; It is the evaluation of the United Nations peace-support operations carried out due humanitarian intervention within this theoretical framework. In the study in which a qualitative and descriptive method was used, firstly a general reading of the English School was made; then, discussions of Solidarity and Pluralists on order and justice are discussed, based on sovereignty-human rights. After this theoretical review, peace support operations are explained in terms of definition, scope and historical process, the transformation it has undergone in the Cold War and post-Cold War period has been tried to explained. The main result of study; It is in the intellectual infrastructure and implementation of peace-support operations that the notion that sovereignty is neither loose enough make humanitarian intervention too lax, nor rigid enough to make humanitarian intervention impossible, that these operations represent middle ground in the debate on state sovereignty and human rights protection.

Keywords: English school, Solidarists, Pluralists, Peace, Operation

* Makale geliş tarihi: 23.12.2020
Makale kabul tarihi: 16.05.2021
Erken görünüm tarihi: 29.06.2022

İngiliz Okulu'nun Düzen-Adalet Tartışması Bağlamında BM Barışı Destekleme Operasyonlarının Analizi

Giriş

Modern ulus-devletin dayandığı en temel ilkelerden birinin egemenlik ilkesi olduğu genel kabul gören bir yaklaşımdır. 16. yüzyılın sonlarından itibaren kavramsallaştırılmaya ve tanımlanmaya çalışılan egemenlik; Jean Bodin tarafından mutlak, sınırsız ve en üstün iktidar olarak tanımlanmış; egemenliğe yönelik bu yaklaşım günümüze kadar yapılan egemenlik tanımlarının hemen hemen merkezi olmuştur. Ancak bu yaklaşım etrafında yapılan tanımların günümüzde değer ve geçerliliğini kaybettiği görülmekte özellikle hukukun üstünlüğü ve kuvvetler ayrılığı gibi ilkelerle çeliştiği görülmektedir.

Bu çelişik durum kendini sadece hukukun üstünlüğü ve kuvvetler ayrılığı gibi daha çok devletin ülke içi yapılanmasıyla ilişkili olan ilkeler üzerinde değil; uluslararası alanda da göstermektedir. Günümüz uluslararası ilişkiler alanında meydana gelen olay ve olgular “egemen devlet” anlayışından giderek uzaklaşmayı gerektirmiş, bu kavramı tartışmaya açmıştır. Soğuk Savaş sonrası döneme kadar uluslararası ilişkilerdeki sorunların daha çok devletler arasında yaşanması ve sorunların bölgesel kalması “egemen devlet” ve “içişlerine karışmama” ilkelerinin klasik anlamlarını korumalarını sağlamasına yardımcı olsa da; Soğuk Savaş sonrası dönemde gerek uluslararası sistemin yapısında meydana gelen değişiklikler, gerek aktör ve konu bakımından yaşanan genişleme ve gerekse de sorunların çeşitlenerek ulaşım ve iletişim ağlarındaki gelişmelerle küresel hale gelmesi bu iki ilkenin klasik anlamlarının tartışılmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla belirli bölgelerde oluşan güç boşluğu ve Afrika gibi kıtalarda yeni devlet oluşumları etnik temelli çatışmalar şeklinde kendini göstermiş, devletlerarası çatışmalar iç çatışmalar şeklinde yaşanmaya başlamıştır. Çatışmaların iç savaş şeklinde yaşanması devletlerin ya da devlet içi rakip tarafların ağır insan hakları ihlallerine hatta çoğu yerde kitlesel kıyım ve etnik temizliklerin yaşanmasına sebep olmuştur. Yugoslavya, Ruanda ve Somali bu çatışmaların en açık örnekleridir.

Ağır insan kayıplarının yaşandığı bu dönemde Birleşmiş Milletler (BM) gibi küresel bir örgüte olan ihtiyaç artmış, BM'den beklentiler artmıştır. BM de bu beklentilere karşılık, Soğuk Savaş döneminde dünya barış ve güvenliği için öngörülen kolektif güvenlik şemsiyesinin kullanılmaması sonucu zorunlu bir ihtiyaçtan doğan ve Soğuk Savaş boyunca 13 uyuşmazlıkta kullanılan BM barışı destekleme operasyonu gibi elindeki müdahale aracını kullanmaya çalışmıştır. Ancak uyuşmazlık taraflarının rızasına dayanan, güç kullanmayan, sadece öz savunma amacıyla hafif silahlarla donatılan ve konuşlandıkları devletin içişlerine karışmama gibi bir şartla gönderilen barışı destekleme kuvvetleri yeni çatışmalar karşısında atıl bir çözüm yolu olarak kalmışlardır.

Yeni sorunların karmaşıklığından doğan bu gelişmeler BM'nin barışı destekleme anlayışını değiştirmesini ve yeni sorunlarla baş edebilecek bir yapıya dönüştürmesini sağlamıştır. Bu amaçla tarafların rızasının arandığı, gücün kullanılmadığı ve içişlerine karışmama ilkesine riayet edildiği “birinci nesil barışı destekleme operasyonları” yerini tarafların rızasının ihmal edilebildiği ve ağır silahlarla donatılmış güçlerle güç kullanılabilirdiği, sivil otoritelerin de geniş katılımının sağlandığı “ikinci nesil barışı destekleme operasyonlarına bırakmıştır.

Bu yeni durumda; uyuşmazlık taraflarının rızasının alınmaması, güç kullanılabilmesi ve içişlerine karışılmama ilkesinin ihmal edilebilmesi özellikle devletlerin eşit egemenlik ilkesi bağlamında bazı tartışmaları beraberinde getirmiştir.

Ağır insan hakları ihlalleri karşısında uluslararası toplumun müdahalesinin egemenlik duvarına çarptığı bu paradoks İngiliz Okulu bünyesinde tartışılmış Okul üyelerini ikiye bölmüştür. Bu tartışmada Çoğulcu olarak adlandırılan kanat; devlet merkezli bir yaklaşımla devlet egemenliği ilkesinin uluslararası toplumda bir düzen oluşturduğunu, insani müdahale ile bu ilkenin ihlalinin anarşik uluslararası toplumunu kaosa sürükleyeceğini ileri sürmüşlerdir. Buna karşılık Kantçı-bireyci bir yaklaşımla devletlerin bireyler için var olduğunu, Grotiusçu düşünceden etkilenerek bireyin de tıpkı devletler gibi uluslararası hukukun bir ögesi olduğunu, vatandaşlarının haklarını koruyamayan bir devlete müdahalenin meşru olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Bu çalışma “bir devlet kendi vatandaşlarına insan hakları ihlallerinde bulunuyorsa bu durum devletlerin eşit egemen ilkesine rağmen nasıl düzeltilmelidir? BM barışı destekleme operasyonları egemenlik-adalet ya da düzen-adalet paradoksunda orta bir yolu temsil edebilir mi? Barışı destekleme operasyonları altında yer alan ve kuvvet kullanılan barışa zorlama operasyonları egemenlik ilkesinin ihlali olarak görülebilir mi? Sorularından hareketle oluşturulmuştur.

Bu makalede barışı destekleme operasyonları bu teorik çerçeve içinde ele alınmaya çalışılmıştır. Niteliksel ve betimleyici bir yöntemin kullanıldığı çalışmada öncelikle İngiliz Okulu'nun genel bir okuması yapılmış; daha sonra Dayanımcılar ve Çoğulcular'ın egemenlik-insan haklarından hareketle düzen-adalet tartışmaları ele alınmıştır. Bu teorik incelemeden sonra barışı destekleme operasyonları tanım, kapsam ve tarihsel süreç açılarından anlatılmış, Soğuk Savaş ve sonrası dönemde geçirdiği dönüşüm açıklanmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümünde barışı destekleme operasyonları egemenlik ve insan hakları açısından analiz edilmiş; barışı destekleme operasyonlarının fikrîsel altyapısında ve uygulamasında egemenliğin ne insani müdahaleyi aşırı derecede kolaylaştıracak kadar gevşek, ne de insani müdahaleyi imkansız hale getirecek kadar katı olduğu fikrinin yattığı ve bu operasyonların devlet egemenliği ile insan haklarının korunması tartışmasında çözüme dair orta bir yolu temsil ettiği sonucuna varılmıştır.

Çoğulcular-Dayanımcılar dışında insani müdahale ve egemenlik arasındaki paradoksu ele alan yaklaşımlar mevcuttur. Özellikle Hugo Grotius'un hükümlerinin elinde haksızlığa uğrayan bir halkın korunmasının savaş için adil bir sebep oluşturduğu ve bunun hiçbir şekilde adaletsiz bir nitelik taşımadığı adil savaş fikri bu konuda ortaya atılan ilk ve önemli yaklaşımlardandır. Bu yaklaşım daha sonra Kant ve takipçileri olan liberal bazı görüşler tarafından geliştirilmiş birey ve birey haklarının korunmasında devletin araçsallığına yönelik bazı görüşler ortaya atılmıştır. Bu makalede bu yaklaşımlar dışında Çoğulcu-Dayanımcı yaklaşımının teorik altyapı olarak seçilmesi; diğer yaklaşımların aksine bir uluslararası ilişkiler teorisi olması, daha öz bir şekilde egemenlik-insani müdahale paradoksuyla ilgili olması ve barışı destekleme operasyonlarının egemenlik-insani müdahale paradoksunda orta bir yolu temsil ettiği iddiasında daha açıklayıcı olması sebebiyle seçilmiştir.

Türkiye'de İngiliz Okulu konusundaki çalışma sayısı yeterli düzeyde değildir. Bu konuda Nuri Yurdusev "International Relations and the Philosophy of History: A Civilizational Approach" ve "Thomas Hobbes and International Relations: From Realism to Rationalism" adlı çalışmaları ile İngiliz Okulu konusuna önemli katkılarda bulunmuştur. Bunun dışında Balkan Devlen ve Özgür Özdamar'ın "Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları" adlı çalışması da yine bu konuda yazılan temel çalışmalardandır. Bu makalenin de asıl konusu olan; egemenlik-insan hakları ikileminin çoğulcu-dayanımcı tartışmaları bağlamında ele alındığı çalışmalara bakıldığında, Türkçe literatür eksikliği daha da artmaktadır. Bu konuda Funda Keskin'in "Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme" adlı makalesi ile Füsün Arsava'nın "Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu" adlı makalesi örnek verilebilir. Makale özgün değerini;

İngiliz Okulu'nun çoğulcu-dayanışmacı tartışmasını reel politik konu ve sorunlar üzerinden ele alan Türkçe literatür eksikliğine yaptığı katkıdan almaktadır.

1. İngiliz Okulu ve Temel Argümanları

İngiliz Okulu İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş'ın gerilimli ortamında uluslararası politika üzerine zengin tartışmaların yapıldığı bir dönemde gelişmeye başlamıştır. Uluslararası İlişkiler disiplininin Davranışsalçı yaklaşımın etkisi altına girmeye başladığı (Linklater ve Suganami, 2006: 96-99, Linklater, 1995: 109) 1950'li yıllarda toplanmaya başlayan bir grup İngiliz akademisyenin, 1959 yılında İngiliz Uluslararası Siyaset Teorisi Komitesi'ni (Watson, 1998) kurmalarıyla İngiliz Okulu'nun temelleri atılmaya başlanmıştır. Üyelerinin siyaset biliminin yanı sıra tarih, sosyoloji ve hukuk gibi farklı alanlardan geliyor olması Okul'un öne sürdüğü fikirlere de yansımış, üzerinde uzlaşılan ortak bir gelenek yerine bir fikir çeşitliliği ve zenginliği ortaya çıkmıştır. En önemli temsilcileri arasında Herbert Butterfield, Martin Wight, Adam Watson ve Hedley Bull yer alır. Okul'un ilk dönem temsilcilerini bu akademisyenler oluştururken; yakın dönem temsilcilerini Tim Dunne, Hidemi Suganami, Nicolas Wheeler, Andrew Hurrell, David Long ve Peter Wilson oluşturur (Suganami, 2010: 15-17).

Okul'un önemli ve ilk temsilcilerinden bir olan Martin Wight uluslararası ilişkiler disiplininde temel olarak üç yaklaşımın olduğunu, disiplinindeki teorik ve tarihsel tartışmaların da kabaca bu üç gelenek arasındaki tartışmalara denk geldiğini ileri sürmüştür (Wight, 1992: 7-37; Burchill, 1995: 23). Başka yaklaşımlar da üzerinde durulan ve Wight'ın da onayladığı üçlü tipoloji; Realist gelenek, Rasyonalist gelenek ve Devrimci gelenekten oluşur. Tek başına hiçbir geleneği uluslararası ilişkilerdeki sorunları açıklamaya yetkin bulmayan Wight (1992: 7-37); analizlerinde hem Realist hem de Devrimci geleneklerin fikirlerinden yararlanan Rasyonalist geleneğe yakın fikirler öne sürer. Bu gelenek sonraki temsilcilere de geçecek; Okul, birden çok geleneği harmanlayan eklektik bir yapı kazanacaktır. Uluslararası politikayı ne tamamen realistler gibi devlet odaklı güç ve çıkar ilişkileri ile ne de Kantçı Devrimci gelenekteki dünya devleti iyimserliği ile açıklarlar. Realistler gibi uluslararası ilişkilerin anarşik yapısını ve temel aktör olarak devleti kabul etmekle beraber; insan faktörünü de analizlerine katarak, anarşik yapıya rağmen bir düzenin kurulabileceğinde söz ederler (Wight, 1992: 11-39; Wight, 1977: 35-36). Bu yönüyle Okul orta yol denilebilecek bir yaklaşım sergileyerek Rasyonalist yani Grotiusçu geleneğe yakın durur ve bu geleneğin argümanlarıyla uluslararası politikayı açıklamaya çalışır.

Rasyonalist gelenekte devletler rasyonel kararlar alan yani zararına olacak kararlar almayan insanların ürünü olarak kabul edilir. Bu rasyonaliteden

hareketle uluslararası sistemde anarşi hakim olsa bile savaş ile işbirliği arasındaki seçimde herkesin yararına olan işbirliğinin seçileceğini ileri sürerler. Hukuk düşünürü olan Grotius uluslararası sistemi de bir manada haklar ve görevler dengesi arasında düşünerek devletlerin bu hak ve görevlerin farkında olarak davranış sergileyeceklerini salık verir (Bellamy, 2007: 78-79). Yani anarşi ortamında bir devlet diğer devletin egemenliğine saygı duyarak ya da bunu bir görev bilerek aslında kendi egemenliğine saygınlığı da sağlamış olur ki bu da uluslararası ortamda düzen ve işbirliğini sağlayıcı bir etmen haline gelir.

Grotiusçuluktaki hak ve görevler bakış açısından hareketle İngiliz Okulu üyeleri uluslararası toplum kavramını oluştururlar. Uluslararası sistemi pozitivist bakış açısından farklı olarak; ortak değer ve çıkarlar temelinde, devletlerin davranışlarını kendi rızalarıyla bazı kurallara bağladığı, ortak kurum ve rejimlerle işbirliğinin sağlandığı bir toplum olarak görürler (Bull, 1977: 17). Bireyler nasıl ki ortak değerler, kurallar ve ihtiyaçlar etrafında bir toplum oluşturup, beraber yaşayabiliyorlarsa; devletler de aynı şekilde davranabilirler. Bull gibi Okul'un bir diğer önemli temsilcisi olan Vincent de devletlerin rasyonel oluşumlar oldukları kabulünden hareketle devletlerin pragmatist davranış sergileyip kaos içinde olan değil, düzen içinde olan bir devletler toplumunu seçeceklerini ileri sürer (Vincent, 1984: 213). Burada hukuki ve ortak kültürel birliktelik dışında faydacılıktan doğan bir birlikteliğe vurgu mevcuttur.

Bull'a göre uluslararası toplum, uluslararası sistemden çok daha fazla anlam ifade eder. Uluslararası toplum tek başına devletlerin oluşturduğu bir yapı değil, çeşitli alışkanlık, deneyim ve pratikler üzerine oluşmuş ortak kurum ve rejimlere dayalı bir oluşumdur. Diploması, uluslararası hukuk, güçler dengesi, büyük güçler ve savaş gibi kurumlar ve rejimler uluslararası toplumu oluşturan en önemli kurumlardır (Bull, 1977: 71-72). Bu rejimler uluslararası sistemde düzeni sağlayan ve uluslararası bir toplum oluşturan önemli araçlar olarak ortaya çıkar. Bull için uluslararası düzen kavramı temel çıkış noktasıdır. Uluslararası toplum fikrini de uluslararası ortamın anarşik yapısını tartışarak oluşturmaya çalışır (Bull 1977: 34-36). Bull; Realistler gibi uluslararası alanın anarşik yapısını kabul etmekle beraber, anarşik ortama rağmen düzenin sağlanabileceği konusundaki iyimserliğiyle onlardan ayrılır. Bull'a göre uluslararası ortam bütün devletlerin bağlı olduğu üst bir otoritenin olmaması anlamında anarşiktir. Bu anarşi durumu düzensizlik, rekabet ve kaos anlamına gelmez. Üst bir otorite olmasa da ortak rejim ve kurumlar sayesinde uluslararası ortamda belirli bir düzen sağlanabilecektir. Bu manada Bull uluslararası ilişkilerdeki doğa hali tasvirinde Hobbes'a değil John Locke'a daha yakındır (Bull, 1977: 44-52).

İngiliz Okulu hakkında makalenin amacı çerçevesinde verilen bilgiler bu şekilde iken daha çok Okulun içinde gerçekleşen düzen-adalet tartışması üzerinde durulacaktır. Daha önce de bahsedildiği üzere Okul birçok alandan akademisyen ve yazarı barındırdığı için diğer klasik teorilerin aksine fikir

çeşitliliği ve zenginliği çok fazladır. Üzerinde uzlaşılan fikirler olmakla birlikte üzerinde tartışılan konular da mevcuttur. Bu tartışmalardan en önemlisi devlet egemenliği ve insani müdahale gibi bir paradoks oluşturan iki konudan hareketle düzen-adalet tartışmasıdır.

1.2. Devlet ve Bireyin Önem Önceliği Sorunu: Düzen ve Adalet Tartışması

15. ve 16. yüzyıllarda modern anlamda Avrupa'da doğan ulus-devlet yapısının dayandığı en önemli ilkelerden biri egemenlik ilkesidir. Bu ilke özellikle modern ulus-devlet sisteminin de başlangıcı sayılan 1648 Vestfalya Barış Anlaşmaları ile başlayan süreçte görünür olmuş ve yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. Vestfalya Barış Anlaşmaları, Otuz Yıl Savaşlarına son vermiş, dini olmayan, laik nitelikte ilk Avrupa konferansı olup; devlet, savaş ve iktidar konularının tartışılarak bugünkü ulus-devlet sisteminin temellerinin atıldığı önemli anlaşmalardandır. Önceki Avrupa konferanslarından farklı olarak Papa ve temsilcileri bu konferanslara çağrılmamış, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun parçalanmış olduğu doğrulanmış ve bunun yerine ayrı siyasi birimler olan yaklaşık 300 hükümler Alman devleti kurulmuştur (Sander, 2008: 99-101). Bu yeni süreçte; imparatorluğun vergi toplaması, savaş ilan etmesi, barış anlaşması imzalaması, asker toplaması ve kanun koyması gibi önemli kararlar imparatorluğa üye yeni siyasal birimlerin iznine bağlanmıştır. Yani bu kendi hükmettikleri alanda kendi kararlarını kendileri alabilen, savaş ve barış ilan edebilen, başka devletler nezdine temsilci gönderebilen, kendi ekonomik kaynaklarını yönetebilen ve kilisenin hükümlerinden kurtulmuş siyasal birimlerin yer aldığı yeni bir Avrupa devletler sistemi anlamına gelmiştir (Sander, 2008: 99-101). Bağımsız ve özgür devletlerin kurulmaya başlandığı bu dönem daha sonra hemen hemen bütün dünyaya yayılacak ulus-devlet sisteminin de başlangıcını teşkil etmiştir.

Bu aşamadan sonraki süreçte ulus-devlet ve egemenlik ilkesi ayrı düşünülmemeyen iki kavram olarak belirmeye başlamışlardır. Bu anlamda bakıldığında; ulus -devlet her şeyden önce egemen devlettir. Territorial bir bakış açısıyla sahip olduğu alanda mutlak egemenliğin sahibidir. Egemenlik, bir topluluğun son ve mutlak bir otoriteyi kabul etmesi; bu iddiada bulunacak başka hiçbir otoritenin olmaması anlamına gelir (Hinsley, 1986: 1-26). Fransızcadaki karşılığı "souverainete" olan ve kelime kökünü Latince "en üstün iktidar" anlamına gelen "superanus" kelimesinden alan (Kapani, 2015: 65) egemenlik Bodin'in de tanımlamasıyla: "bütün vatandaşlar ve tebaa üzerinde kanunla kısıtlanmayan devredilemeyen, bölünemeyen en üstün iktidardır" (Bodin, 1955). Uluslararası ilişkiler açısından bakıldığında daha önemli hale gelen dış egemenlik ise; devletlerarası ilişkilerde hukuki eşitlik statüsünün varlığına ve bir

devletin diğer hiçbir devlete tabii olmaması ve tamamen hür ve bağımsız bir iradeye sahip olması anlamına gelir. Bu aynı zamanda başka devletler tarafından sınırlanmaması ve içişlerine karışılmaması, müdahale edilmemesi anlamlarını da kapsar (Kapani, 2015: 66). O halde ulus-devlet belli sınırları olan toprak ve onun üstünde yaşayan topluluk üzerinde hükümran olma hakkını elinde bulunduran bir yapı olarak ortaya çıkıyor.

Uluslararası ilişkiler disiplininde egemenlik kavramı üzerine tartışmalar da bu noktadan çıkmaktadır. Soğuk savaş sonrası dönemde çatışmaların devletlerarası olmaktan çok devlet içlerinde iç çatışma şekline dönüşmesi devletlerin egemenliği konusunu da tartışmalı hale getirdi. Özellikle birçok ülkede kitlesel ve etnik temizliğe dayanan kıyımların olması devletlerin egemenlik ve müdahale edilememe ilkelerini tartışmalı hale getirmiştir. Soğuk Savaş sonrası egemenlik ilkesini tartışmaya açan olaylara bakıldığında ilk olarak Irak güçlerinin Kuveyt'ten çıkarıldıktan sonra Saddam Hüseyin ve Kürt güçleri arasındaki çatışmalardan dolayı İran ve Türkiye'ye yaşanan kitlesel göç olayları gösterilebilir. Bunun dışında Yugoslavya'nın dağılması sürecinde yaklaşık 8 bin Bosnalı'nın soykırımı uğraması ve Ruanda'da yaklaşık 800 bin Tutsi'nin aşırı Hutular tarafından katledilmesi olayları da yine egemenlik ve insan hakları ikilemini gündeme getiren diğer önemli olaylara örnek gösterilebilir (Keskin, 2009: 71-75).

Uluslararası toplum, tarihsel-betimleyici metodoloji ve gelenekler arasında orta yol arayışı gibi konularda uzlaşan İngiliz Okulu, egemenlik ve insani müdahale konusunda uzlaşmamış, bu konu Okul'u ikiye bölmüştür. Uluslararası toplumun doğası ve devlet merkezilik konusunda biraz daha realist geleneğe yakın duran Hedley Bull, James Mayall ve Robert Jackson bu fikir ayrılığında çoğulcular olarak adlandırılırken (Bull, 1977: 62-79); devlet ve bireyin önemi konusunda bireye hiyerarşik bir üstünlük verip devlet merkezilikten uzaklaşan ve bu yönüyle Kantçı geleneğe yakın duran Tim Dunne, James Vincent ve Nicholas Wheeler dayanışmacı kanat olarak adlandırılmıştır (Bull, 1977: 62-79). Dayanışmacı nitelendirmesi bireylerin güvenliği konusunda devletlerin dayanışması gerektiği anlayışından gelirken; çoğulcu nitelendirmesi iyi yaşam konusunda uluslararası toplumda devletlerin niteliksel olarak farklılaştığı anlayışından gelir (Jorgensen, 2010: 110). İngiliz Okulu üyeleri öne sürdükleri fikirlerde hem realist hem Kantçı gelenekten fikirleri alıp sentezleyerek orta bir yol bulmaya çalışırken; bu konuda üyelerin bir kısmı realist uçta bir kısmı da Kantçı uçta kalmış, gelenekler arasında köprü olma konularından uzaklaşmışlardır.

Çoğulcular uluslararası toplumun anarşik ortamında düzen getirici öğelerden gördükleri egemenlik ilkesine hiyerarşik bir önem atfetmişlerdir. Çoğulculara göre uluslararası toplumda bir düzen varsa o da devletlerin birbirlerinin egemenliklerine karşılıklı duydukları saygı ve tanınma ilkelerinin

ortak bir değer haline gelmesindedir (Buzan, 2004: 46-47). Bir devletin başka devletlerin egemenliğine yapacağı her türlü müdahalenin kendi egemenliğine de müdahale anlamına geleceğinin farkında olarak hareket ettiği ve bu davranış tarzının bütün yapıda yer alan devletler tarafından benimsenmiş olması dolaylı bir düzeni sağladığı ileri sürülür.

Çoğulcular, egemenliğin garantisinin devletler tarafından oluşturulmuş ve karşılıklı olarak tanınmış kurallardan meydana gelen uluslararası hukuk olduğunu ileri sürerler. Gerek uluslararası hukukta, gerek ortak bir değer anlamında garanti altına alınmış ve riayet edilen bu kural ve değere yapılacak bir müdahalenin uluslararası düzeni bozma ve Hobbes'çu doğa haline geri dönme anlamına geleceği iddia edilir (Buzan, 2004: 46-47). Bu sebeple insani müdahale gibi önemli bir sebep olsa dahi devlet egemenliğine müdahale edilmemelidir. Burada Maktavelist bir anlayışla devletin düzen getirici işlevinden dolayı düzen-adalet ikileminde düzene öncelik verilmiştir. Bu şekilde adaletin ya da bireyin güvenliğinin düzene göre ikinci plana atılması ince ahlak (thin morality) olarak adlandırılmasına sebep olmuştur (Dunne, 2010: 11).

Dayanışmacılar ise çoğulcuların tam zıt kutbunda yer alıp, düzen-adalet hiyerarşisinde adalete öncelik tanırlar (Wheeler, 2000: 11; Wheeler, 1992: 465-470). Dunne, Wheeler ve Vincent gibi dayanışmacı teorisyenler burada devletin araçsallığı fikrinden hareketle; devletin bireyleri korumakla yükümlü bir aygıt olduğunu öne sürerler. Kantçı geleneğe yakın durarak uluslararası toplumu devlet merkezli değil birey merkezli görüp, yapay devlet sınırlarının insanların haklarının korunmasına engel olmaması gerektiğini iddia ederler (Buzan, 2004: 27-30). Tezlerini uluslararası hukuka dayandıran çoğulcuların aksine; doğal hukuk anlayışına dayanarak bireylerin insan olmalarından dolayı vazgeçilemez haklara sahip olduklarını ve bu hakların uluslararası hukukun da bir parçası olduğunu söylerler (Wheeler, 2000: 301-302; Dunne ve Wheeler, 1996: 91-106; Glahn ve Taulbee, 2007: 39-40). Yani bireylerin özellikle yaşama hakkı gibi önemli haklarının yapay hukuk kurallarından bağımsız olarak onlardan önce varolduğu, doğal hukuka dayandığı ve devletin de bunları korumakla mükellef olduğu ileri sürülür. Dolayısıyla adaletsizliğe maruz kalan ve hakları çiğnenen bireylerin devlet tarafından korunamaması durumunda müdahale edilmesi zorunludur. Çünkü uluslararası toplumun refahı insan haklarına riayete bağlıdır (Dunne ve Wheeler, 2001: 70-72). Burada düzen-adalet ikilisinden adalete yani bireye öncelik mevcuttur. Adaletin ön plana çıktığı bu anlayış ise "kalın ahlak" (thick morality) olarak adlandırılmıştır (Dunne ve Wheeler, 1996: 91-108; Dunne, 2010: 11).

Dayanışmacılar bu konuda bireye verdikleri önemle Kantçı düşünceye yakın dururlarken; hukuki anlamda da Rasyonalist gelenekten beslenirler. Grotiusçu düşüncede de devlet herşeyden önce insani bir oluşum olarak görülür ve bireyler bu dolaylama üzerinden uluslararası hukukun bir öznesi kabul edilir.

Dolayısıyla uluslararası hukukun bir öznesi kabul edilen bireye karşı devlet tarafından yapılan haksızlığın, haksızlığı yapan devletin egemenliğini tehdit etse dahi uluslararası hukuka uygun davranıldığı sonucu ortaya çıkar (Bull, 1966: 64).

Düzen, adalet, insan hakları ve insani müdahale gibi tartışmaların kaynağında egemenlik kavramı yer almakta; gerek uluslararası hukuk gerekse de gelenekler bakımından koruma altına alınmış böylesi katı bir kuralın ne zaman ve hangi durumlarda aşılması gerektiği sorunu ortaya çıkmaktadır. Elbette ki tartışma kendiliğinden değil uluslararası sistemin ya da toplumun dönüşümünden ortaya çıkmaktadır. Derebeylikler dönemi Avrupası'nda egemenlik kavramı çok silik bir kavramken, 16. yüzyılda territoryal bir anlayışla ortaya çıkan ve günümüze kadar gelen modern ulus-devlet sisteminde katı bir kural olarak karşımıza çıkmaktadır (Yurdusev, 2009: 20-22). Ulus-devlet sisteminde de özellikle Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin tekrar dönüşüme uğraması ve insan temelli yeni sorunların baş göstermesi egemenlik kavramını bir daha tartışmaya açmış ve kavramı gevşetmeye çalışmıştır. Günümüz uluslararası sistemin yapısı ve günümüzün çeşitlenen sorunları (Birdişli, 2019: 125-140) düzen kaygısının gözetildiği kadar adalet kaygısının da gözetilmesi gerektiğini ortaya koymakta ve buna zorlamaktadır. Başarısız devletler başta olmak üzere devletlerin kendi vatandaşlarına karşı işlediği insan hakları ihlalleri ya da meydana gelen etnik iç çatışmalar egemenlik duvarından dolayı müdahale edilip çözülmediğinde beraberinde göç, terör ve salgın hastalıklar gibi sorunların küreselleşmesini beraberinde getirmektedir. Bu durum artık sadece insan hakları ihlallerinin ya da iç çatışma ve etnik kırımların gerçekleştiği devleti değil bir bütün olarak devletler toplumunu etkiler hale gelmektedir.

2. Birleşmiş Milletler Barışı Destekleme Operasyonları ve Devlet Egemenliği

İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan BM'nin en temel amacı "uluslararası barış ve güvenliği sağlamaktır." Bu amaç BM şartında da açık bir şekilde belirtilmiştir. Belirlenen bu amaç kolektif güvenlik aracı ile sağlanmaya çalışıldı ancak örgüte bağlı silahlı kuvvetlerin oluşturulamaması bu amacın tam olarak gerçekleştirilmesine engel oldu. Sadece bu neden değil Güvenlik Konseyi'nin veto yetkisi gibi faktörler de BM'nin uluslararası barışı ve güvenliği tehdit eden olayları çözüme kavuşturması önünde bir engel olarak çıkmıştır. Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin sorunlara çıkar odaklı yaklaşımları ve veto yetkilerini çıkarlarına göre kullanmaları, uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi halinde uygulanacak, BM Şartı'nın 6. ve 7. bölümlerinde belirtilen kuralları da çoğu kez boşa çıkarmaktadır (Demirdöğen, 2006: 238-240). Soğuk Savaş'ın gerilimli ortamında kolektif güvenlik mekanizmasının belirtilen sebeplerden dolayı çalıştırılmaması yeni arayışları beraberinde getirmiş, barışı destekleme

operasyonları bu arayışın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Odman, 2004: 77-81).

1956'da Genel Sekreter Dag Hammarskjöld'ün katkılarıyla oluşturulan UNEF 1 barışı destekleme gücü de böyle bir arayışın ürünüdür. Barışı destekleme operasyonlarının tanımlamasına geçmeden önce, ilk barışı koruma operasyonu olması sebebiyle Birleşmiş Milletler Acil Durum Gücü'nü (UNEF 1) kısaca ele almak konunun ve yapılacak tanımlamaların anlaşılması açısından önem arz etmektedir. 1949'dan beri Mısır ile İsrail arasında BM aracılığıyla bir ateşkes ilan edilmiş, ateşkesin devamı için Birleşmiş Milletler Ateşkes Denetim Örgütü (UNTSO) adında bir görev gücü kurulmuştu. Ancak 1955'ten itibaren gerginleşen Mısır ve İsrail arasındaki ilişkiler Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi ile savaşa dönüşünce Genel Sekreter Dag Hammarskjöld'ün büyük katkılarıyla daha önce hiçbir örneği olmayan, o dönemde barışı koruma gücü olarak bile adlandırılmayan UNEF 1 kurulmuştur. İlk barışı koruma operasyonu olmasına rağmen UNEF 1 hedeflenen birçok amaca ulaşılmasını sağlamıştır. UNEF 1'in çalışmalarına bakıldığında (United Nations, 2003);

- İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin Mısır'dan çekilmesine kadar olan geçiş sürecinde İngiliz-Fransız kuvvetleri ile Mısır kuvvetleri arasında konuşlanarak yeni çatışmaların çıkması önlenebilmiştir.
- İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin çekilmesinden sonra tahliye edilen bölgelere konuşlanarak yerel kurumlarla işbirlikleri gerçekleştirip kamu hizmetlerinin ve idari görevlerin tekrar gerçekleşmesini sağlayabilmiştir. Belli bir düzen olduktan sonra bölge ve kurumların yönetimini Mısırlı kurum ve yetkililere devretmiştir.
- Benzer görevleri İsrail'in Mısır topraklarını terk etmesine kadar olan süreçte gerçekleştirmiş, Mısır ile İsrail arasında ilk aşamada Sina'da ikinci aşamada Gazze'de üçüncü aşamada Şarm el Şeyh'te konuşlanıp iki ülke arasında tampon bir bölge oluşturarak yeni çatışmaların çıkması önlenebilmiştir.
- Yapılan bu planlama sayesinde İsrail'in 3 Aralık 1956'da, 7 ve 8 Ocak 1957'de ve 15-22 Ocak 1957'de olmak üzere üç aşamada Mısır topraklarından çıkması sağlanabilmiştir.
- İsrail'in Mısır'da çekilmesinden sonra da hemen hemen bütün sınırı kapsayacak şekilde konuşlanıp devriyeler gerçekleştirerek sızma ve ateşkesi bozucu olayların çıkması engellenebilmiştir.

Bu şekilde 1967 Altı Gün Savaşı'nın çıkmasına kadar UNEF 1 on yıl boyunca Ortadoğu'nun en hassa bölgelerinden birinde yeni bir çatışmanın çıkmasını önleyebilmiş ve ateşkesin devamını sağlayabilmiştir. Zaten amaçlanan hedefler de bunlardı. Burada başarısızlık olarak kalıcı bir barışın sağlanamaması

gösterilebilir. Ancak zaten UNEF 1 bir barışı koruma gücüyü (Peace Keeping) yani barışın yeniden yapılandırılması ve güçlendirilmesi (Peace Building) gücü değildi ki zaten bu mekanizma daha sonra oluşturulacaktı (United Nations, 2003). Bu açıdan UNTSO'nun başarısızlığı sonrası kısa bir süre içinde Genel Sekreter Dag Hammarskjöld'ün katkılarıyla kısa bir süre içinde daha önce bir örneği olmayan böyle bir mekanizmanın acil bir şekilde kurulması önemli bir başarıdır.

UNEF 1 örneğinde de görüleceği üzere; barışı destekleme operasyonları BM Şartı'nda yer alan bir mekanizma olmayıp kendiliğinden gelişen ve uyuşmazlıklarda duyulan ihtiyaçlara göre şekillenen bir mekanizmadır (Güngör, 2008: 9). Durumun bu şekilde olması bu operasyonların tanımlanması ve kapsamı konusunda tartışmalar yaratmıştır. Hatta operasyonların isimlendirilmesinde bile çoğu kez karışıklıklar yaşanmaktadır. Uluslararası Barış Akademisi barışı destekleme operasyonlarını; devletlerin kendi içinde ya da devletler arasında gerçekleşen uyuşmazlık, anlaşmazlık ve düşmanlıkların önlenmesi, sınırlandırılması, yumuşatılması, sonlandırılması ve bu şekilde barışın yeniden tesisi ve sürekli kılınması için üçüncü ülkelerin katılımı ve organizasyonu ile asker, polis ve sivil aktörlerin gerçekleştirdikleri çok uluslu operasyonlar olarak tanımlamıştır (Rikhye vd., 1974: 11).

BM tarafından yapılan tanıma bakıldığında; çatışma ve uyuşmazlık olan bölgelerde uluslararası barış ve güvenliğin temini için askeri personelin katılımıyla yapılan hareketler olarak karşımıza çıkar (BM, 1990: 4). BM Şartı'nda olmaması ve uygulama öncesi yönlendirici bir teori ya da doktrinin olmaması tanımları zorlaştırmıştır. Bu hareket türünün doktrinsel tanımı ilk defa 1956 Süveyş Kanalı deneyimine dayanan uygulamayla yapılabilmıştır (Ruggie, 1997: 5). Barışı destekleme nitelemesi ve hareketle ilgili kavramlar hareketlerin uygulanmaya başlamasından çok sonraları yapılabilmıştır. Yapılan her hareket kavramların ve tanımların içeriğini değiştirebilmiştir.

Tanım dışında ancak yine tanımlamaya yönelik kullanılan bir başka yöntem de hareketleri ayrı başlıklar altında sınıflandırmaktır. Hareketlerin yapılaş tarzının, amacının ve kullanılan araçların belirli durumlarda birbirinden farklılaşması; hareketlerin tek bir tanıma sıkıştırılmayı zorlaştırmıştır. Bu amaçla Birleşmiş Milletler Eski Genel Sekreteri Boutros Ghali operasyonları 4 farklı tipe ayırarak tek tek tanımlamaya çalışmıştır (Boutros, 1992). Bunlar;

- Önleyici Diplomasi (Preventive Diplomacy): Genel olarak uyuşmazlığın meydana gelme potansiyeli taşıdığı ancak henüz gerçekleşmediği uyuşmazlık öncesi çabaları kapsar. Amaç uyuşmazlığın başlamadan çözüme kavuşturulması, başlamışsa bile çatışmaya dönüşmeden ve yayılmadan sonlandırılmasıdır.

- Barışın Yapılması (Peace Making): BM Şartı'nın 6. bölümünde yer alan yöntemlerle tarafların bir araya getirilmesi ve anlaşmalarının sağlanmasıdır. Bu yöntemler 7. bölümde öngörülen zorlayıcı tedbirlerin kullanılmasından önceki safhayı oluşturur ve tavsiye niteliğinde uygulamalardır.
- Barışı Koruma (Peace Keeping): Uyuşmazlık taraflarının rızası ile çokuluslu polis, asker ve sivil güçlerden oluşan BM'ye bağlı kuvvetlerin uyuşmazlık bölgesine yerleştirilmesidir.
- Barışın Yeniden Yapılandırılması ve Güçlendirilmesi (Peace Building): Bu hareketler uyuşmazlığın çözüme kavuşturulmasında belirli bir başarının ve aşamanın sağlandığı durumlarda; barış konusunda elde edilen başarının devam ettirilmesi, kalıcılaştırılması ve güçlendirilmesi amacıyla yapılır.

Ghali'nin tipolojisine karşılık yine BM Eski Genel Sekreterlerinden olan Dag Hammarskjöld de BM Şartı'nın 6. Ve 7. Bölümleri üzerinden hareket ederek tanımlamaya çalışmış; bu hareketlerin ne 6. Bölüm ne de 7. Bölüm altında tanımlanabileceğini ileri sürüp; bu uygulamanın ancak yeni bir bölüme "Bölüm Altı-buçuk"a konabileceğini söylemiştir (Güngör, 2008: 10). BM Şartı'nın Altıncı (Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözülmesi, Md.33-38) ve Yedinci Bölümleri (Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler, Md.39-51) uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi ya da bozulması durumunda BM Güvenlik Konseyi'nin alacağı tedbir ve uygulamaları içerir. 6. Bölüm uyuşmazlık taraflarının sorunu kendi aralarında çözmelerini sağlayacak hükümler içerip, Güvenlik Konseyi'nin kararlarını taraflar için tavsiye niteliğinde ele alırken; 7. Bölüm, tarafların kendilerinin bir çözüm bulamaması durumunda devreye koyulan zorlama tedbirleri içerir ki burada Güvenlik Konseyi'nin kararlarına uyma zorunluluğu getirilmiş ve Güvenlik Konseyi'ne güç kullanmaya kadar geniş yetkiler tanınmıştır. Hammarskjöld, barışı destekleme operasyonlarını "Bölüm Altı-buçuk" altında değerlendirilmesi gerektiğini söyleyerek, aslında bu operasyonların temel özelliklerinin ve uygulamalarının iki bölümden de hükümler içerdiği, ikisi arasında üçüncü bir yolu temsil ettiğini iddia etmiştir.

Bu noktadan hareketle barışı destekleme operasyonlarının özelliklerine bakıldığında;

- Barışı destekleme operasyonları rızaya dayanır. Barışı destekleme güçleri uyuşmazlık bölgelerine gönderilmeden uyuşmazlık taraflarının rızasının alınması önceliklidir. Bu yönüyle BM Şartı'nın 7. Bölümünden ayrılırlar.
- Barışı destekleme operasyonları kuvvet kullanmama ilkesine dayanır. Destekleme hareketinde yer alan askeri ya da sivil kuvvetler kendileri

savunma ve koruma dışında kuvvet kullanamaz. Gönderilen kuvvetler hafif silahlarla donatılabilir. Harekatların bu özelliği de onu BM Şartı'nın 7. Bölümünden ayırır. BM Şartı 42. Maddede Güvenlik Konseyi kararıyla kuvvet kullanma yetkisi tanınmıştır.

- Barışı destekleme kuvvetleri tarafsızdır. Arabuluculuk rolünde oldukları için taraflardan herhangi birinin lehine davranış sergileyemezler. Çokuluslu olması, asker, polis ve sivil aktörlerden oluşması bu amacın gerçekleştirilmesine yöneliktir.
- Gönderilen kuvvetler gönderildikleri devletin iç işlerine müdahalede bulunamazlar. Görevliler devletin bağımsızlığına, egemenlik haklarına ve toprak bütünlüğüne saygı duymalıdır. Bu özellik de BM Şartı'nın 2. Maddesinin 7. Fıkrasında yer alan ibare ile uyumlu şekilde geliştirilmiş ulus-devletin egemenlik hakkı korunmak istemiştir.

Tarafların rızasının arandığı, gücün kullanılmadığı, sadece nefsi müdafaa için hafif silahlarla donatılan kuvvetlerin yer aldığı bu tarz barışı destekleme operasyonları geleneksel ya da birinci nesil barışı koruma operasyonları olarak adlandırılmış ve bu özellikteki hareketler Soğuk Savaş döneminde yapılan 13 destekleme operasyonunda kullanılmıştır. Bu operasyonlardan UNOGIL (Lübnan), UNYOM (Yemen), UNIMOG (İran-İrak), UNEF 1 (Mısır-İsrail) ve UNEF 2 (Mısır-İsrail) Ortadoğu'da; UNSF (Batı Yeni Gine), UNIPOM (Hindistan-Pakistan) ve UNGOMAP (Afganistan-Pakistan) Asya-Pasifik'de; DOMREP (Dominik Cumhuriyeti) Amerika kıtasında; ONUC (Kongo) ve UNTAG (Namibya) Afrika kıtasında gerçekleştirilmişlerdir (United Nations, 2003; Demirdöğen 2006: 242-246). Bu dönemde yapılan operasyonların çoğu devletler arasında çıkan uyuşmazlıkların çözümü için gerçekleştirilmiş, ABD ve SSCB'nin karşı karşıya gelmesini önlemek amacıyla yapılmıştır. Başta ateşkes ilanını sağlamak ve devam ettirmek, askerden arındırılmış bölgeler oluşturup buraları gözlemlemek, tampon bölgeler oluşturmak ve sınırların denetimi gibi işlevler üstlenilmiştir (Güngör, 2008: 10).

Dolayısıyla birinci nesil barışı destekleme hareketleri olarak adlandırılan ve Soğuk Savaş dönemi boyunca uygulanan operasyonlar; rıza, içişlerine karışmama ve kuvvet kullanmama gibi ilkeler göz önünde bulundurularak yapıldığından burada bir devletin egemenlik hakkına müdahale de söz konusu değildir. Hem egemenlik ihlali olmadığı için hem de genellikle devletler arasında meydana gelen uyuşmazlıklarda kullanıldığı için İngiliz Okulu'ndaki insani konularda devlet egemenliğinin ortadan kaldırılıp kaldırılmaması tartışmasına denk düşmemektedir.

Ancak birinci nesil barışı destekleme hareketleri Soğuk Savaş sonrası dönemde yerini İkinci nesil barışı destekleme hareketlerine bırakmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla çekildiği bölgelerde oluşan güç boşluğu ve

Afrika'da yeni devletlerin kurulumu gibi sebepler uluslararası ortamda yaşanan çatışmaların taraflarını değiştirmiş; devletlerarası çatışmalar iç çatışmalar şeklinde yaşanmaya başlamıştır. İç çatışmaların sebeplerini çoğu kez ülke içi etnik farklılıklar oluşturduğundan ağır insan hakları ihlalleri, kitlesel kıyımlar ve soykırımlar yaşanmıştır (Ratner, 1995: 17).

Soğuk Savaş sonrası bu yeni durum BM'nin insan güvenliği ve insani müdahale konusundaki yaklaşım ve araçlarına çeşitli eleştiriler getirilmeye başlanmıştır. Boutros Ghali'nin Barışı Destekleme Operasyonlarının yeniden tanımlanması çalışmaları 1992'de başlamış olsa da bu çalışmalara geçmeden önce BM'nin Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik tanımlaması ve Koruma Sorumluluğu gibi çaba ve çalışmalardan bahsetmek konunun anlaşılması açısından kolaylık sağlayacaktır. Bu çalışmalardan ilki BM'nin 1994 İnsani Kalkınma Raporu (HDR) ile Soğuk Savaş mantığı devlet merkezli güvenlik yaklaşımını değiştirip insan merkezli bir yaklaşım benimsemesi olmuştur. HDR'de ekonomik eşitsizlik, devletlerin uyguladığı baskı ve şiddet, yabancı düşmanlığı ve ötekileştirme, çevre sorunları ve etnik sorunlar insanların maruz kaldığı tehditler olarak tanımlanmış, devlet güvenliği ve askeri güvenliğin insanlığı tehdit eden bu sorunları gölgelemesinin engellenmesi gerektiği belirtilmiştir. Yeni tanımlama çerçevesinde BM güvenliği; ekonomik güvenlik, sağlık güvenliği, gıda güvenliği, kişisel güvenlik, toplumsal güvenlik, çevresel güvenlik ve siyasi güvenlik şeklinde kategorize etmiş yeni anlayışta insanı merkeze yerleştirmeye çalışmıştır (UNDP, 1994: 24).

BM'ye insani müdahale konusunda getirilen eleştiriler ve bu eleştiriler dahilinde BM çatısı altında gösterilen çabanın diğer bir ürünü; "Koruma Sorumluluğu (R2P)" anlayışdır. Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın girişimleriyle 2000 yılında kurulan "Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu (ICISS)" 2001 yılında ana teması insan hakları ve insani müdahale olan Koruma Sorumluluğu (Responsibility to Protect-R2P) başlıklı bir rapor yayınlamıştır. Rapor iki temel prensip üzerine oturur. Bunlardan birincisi; bir devletin egemenliği, halkını koruma sorumluluğuna bağlanmış, halkın korunması öncelikle halkın bağlı bulunduğu devlete bir sorumluluk olarak yüklenmiştir. İkincisi; halkın iç savaş, ayaklanma, baskı ya da devlet başarısızlığı sebebiyle zarar görmesi ve devletin bu durumu engellemede isteksiz olması ya da buna gücü yetmemesi durumunda müdahale etmeme prensibinin yerini uluslararası koruma sorumluluğuna bırakması gerektiğidir (United Nations, 2005). Ancak raporda yer alan prensip ve şartlar güç kullanılması konusunda keyfiyete ve suistimale açık olduğu gerekçesiyle eleştirilmiş, 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 138. ve 139. paragraflarında yeniden tanımlanmaya ve daraltılmaya çalışılmıştır. Bu yeniden tanımlanma ve daraltma ile beraber; R2P savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, soykırım ve etnik temizlik olmak üzere dört suçun varlığı ve BM Güvenlik Konseyi'nin yetki vermesi ile sınırlandırılmış bu

şekilde müdahale etme konusu daraltılmış ve zorlaştırılmıştır (United Nations, 2005).

Bu tartışmalar ve yeniden tanımlama çabaları kendini barışı destekleme operasyonlarında da göstermiştir. İç savaşlara müdahale ederek insani yardım eli uzatmak, çatışma yaşanan devletlerin yeniden yapılanmasını sağlamak ve ağır silahlarla kısımlar yapan tarafların da söz konusu olduğu durumda birinci nesil barışı destekleme ilkelerinden uzaklaşarak daha sert yöntemler kullanmayı gerekli kılmıştır.

Daha önce güç kullanımına dayanan barışa zorlama (peace enforcement) hareketleri BM Şartı'nın 7. Bölümü çerçevesinde düşünülürken Soğuk Savaş dönemi sonrası barışı destekleme operasyonları altında düşünülme, görülmeye ve uygulanmaya başlamıştır. Yeni uluslararası sistem birinci nesil barış hareketlerini sadece güç kullanma açısından değil; rıza ilkesi açısından da değişime zorlamıştır. Artık ağır insan hakları ihlallerinin yaşandığı uyuşmazlıklarda uyuşmazlık taraflarının rızası aranmaksızın müdahale söz konusu edilmeye başlanmıştır. Bu durum insani müdahale ve devlet egemenliği paradoksunu gündeme getiriyor ve tartışmaya açıyordu.

Değişen durum karşısında BM Güvenlik Konseyi Genel Sekreter Boutros Ghali'den barışı destekleme operasyonları konusunda bir rapor düzenlenmesini istedi. "Barış İçin Gündem" isimli raporda daha önce de belirttiğimiz üzere Ghali operasyonları 4 kategori altında sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırma zaten daha önce 1956 Süveyş Operasyonu'ndan sonra Hammarskjöld tarafından yapılmıştı (Claude, 1964: 286). Ancak sınıflandırma dışında yeni olan ve Barış operasyonları kapsamına alınmasını istediği başka araçlar vardı.

Güvenlik Konseyi'nin BM'nin dünya güvenliğinde oynadığı roldeki eksikliği görüp rapor hazırlatması; BM'nin yeni durumda bir ittifak anlayışı içinde devlet egemenliğine karşı bireyin de önemini anlayarak daha müdahaleci bir rol üstlenmek istemesi uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması adına yeni bir durumdur. Soğuk Savaş dönemi boyunca uygulamaya koyamadığı 7. Bölümdeki güç kullanmaya varan zorlayıcı yöntemleri yeni döneme uyarlayarak barışı destekleme operasyonları altında kullanmak istemektedir (Haydon, 1992: 2-3). Bu yolla devlet egemenliği ile insani müdahale arasında orta bir yol bulmaya çalışmakta bu da aslında Dayanışmacıların argümanına denk gelmektedir.

Ghali raporunda BM'ye bağlı sürekli bir silahlı kuvvetlerin kurulmasını önermiş ancak 1945'te denenip başarısız olan bu durum yine mümkün görülmemiştir. Mümkün olmayan bu durum karşısında çare olarak barışı destekleme kuvvetlerinin yetki ve rollerinin artırılması planlanmıştır. Örneğin ateşkes bölgesine gönderilen barışı destekleme kuvvetlerinin geleneksel barış destekleme kuvvetlerinin misyonlarını aşan görevleri yerine getirebilmeleri ve

daha yoğun eğitimlerden geçirilip, daha ağır silahlarla donatılması önerilmiştir (Ghali, 1992: 11).

Raporun tanımlar başlıklı ikinci bölümünde Barışı Koruma (peacekeeping) kavramı gerektiğinde tarafların rızasına başvurulmayabileceğini telkin ederek yapılmıştır. Güvenlik Konseyi'nin kararıyla bu durumun aşılabilirliği ileri sürülmüştür. Yeni durumda daha ağır silahlarla donatılmış barış güçleri sadece öz savunma için değil barışı tesis etmek ve korumak için de silaha başvurabilecek ve güçlerin gönderiminde rızaya başvurulmayabilecektir. Yani barışa zorlama (peace enforcement) operasyonunun barışı destekleme operasyonları altında değerlendirilmesi öngörülmüştür (Ghali, 1992a: 94).

Ghali ayrıca bir yazısında Barış destekleme güçlerine yeni yetkilerin tanındığını açıkça belirtmiş; Bosna-Hersek ve Somali'de insani yardımların sivillere ulaşması uyuşmazlık taraflarınca engellenmeye kalkılırsa barış kuvvetlerinin silah kullanabileceklerini söylemiştir (Ghali, 1992: 94).

İkinci nesil barışı destekleme kuvvetlerinin özellikle sivil aktörlerin katılımının ve yetkilerinin artırılması yönüyle de geleneksel barışı destekleme kuvvetlerinden ayrıldığını görüyoruz. Sivillerin görevlerinin artırılması ile bu kuvvetler çok unsurlu ve çok işlevli hale gelmişlerdir. Seçimlerin izlenmesi, hukukun korunması, sivil otoritelere yardım, her türlü ulaşım ağlarının korunması, mayınlı alanların temizlenmesi gibi işlevler yeni üstlenilen işlevlerdir. Bu işlevler özellikle uyuşmazlık sonrası barışın yeniden yapılandırılması ve pekiştirilmesi (peace building) aşamasında başvuru araçları olarak beliriyor. Burada makalenin konusu açısından ve devletlerin içişlerine karışılmama ilkesi bakımından önemli olan yeni işlevler özellikle seçimlerin izlenmesi ve hukukun korunması gibi işlevlerdir. Bu iki olgu da devletlerin ulusal ve iç meseleleri olduklarından bunlara da yapılan her türlü müdahale devletlerin egemenlik hakkının ihlali anlamına da gelmektedir. Nitekim bu durum Nikaragua, El Salvador, Namibya, Kamboçya ve Mozambik gibi ülkelerde yaşanmış, seçimler ve anayasaların oluşturulmasında sivil barışı destekleme güçleri rol oynamıştır. Bu yeni işlevler sağlanan barışın sürekliliği ve yeniden bozulmaması için ülke içi yapının sağlaştırılması için getirilmiş ve uygulanmıştır (Demirdöğen, 2006: 248-255).

Makalenin konusu göz önüne alınarak İkinci nesil barışı destekleme hareketi uygulamalarına bakıldığında 13 Ağustos 1992 yılında Yugoslavya krizi için oluşturulan UNPROFOR olarak adlandırılan BM barışı destekleme gücü karşımıza çıkar. UNPROFOR'a önce Güvenlik Konseyi kararıyla Sırbistan'a yönelik ekonomik ve silah ambargolarının uygulanmasının denetlenmesi görevi verilmiş, bu amaçla UNPROFOR Bosna-Hersek sınırlarına konuşlandırılmıştır. Alınan önlemler yetmeyince Srebrenica ve Bosna'da etnik temizlik uygulamaları ile karşılaşmış UNPROFOR'a ilan edilen güvenli bölgenin Sırp kuvvetlerinden

ve silahlardan arındırılması görevi verilmiştir (Demirdögen, 2006: 248-251). Güvenli bölgeye rağmen insani yardımların ulaştırılmaması UNPROFOR'un yetkilerinin arttırılmasını beraberinde getirmiş bu amaçla UNPROFOR'a güvenli bölgenin gözetilmesi, silahlardan arındırılması dışında, güce başvurma yetkisi de tanınmıştır. Yardım konvoylarına yapılacak bir saldırıda ya da bölgenin silahlardan temizlenmesi sırasında karşılaşılan tepkilerde güç yetkilerini kullanabileceklerdi (a.g.e., 248-251). Aynı kararlar UNPROFOR'a katkıda bulunan ülkelere UNPROFOR güçleri görevlerini ifa ederken destek ve güvenlik amaçlı hava hareketi desteği yetkisi de tanınmıştır.

Özetle 836 nolu Güvenlik Konseyi kararıyla barışı destekleme gücü olan UNPROFOR'un hem asker sayısı arttırılıyor hem güç kullanma yetkisi tanınıyor hem de üye ülkelere hava gücü kullanma yetkisi tanınıyordu. Nitekim 10 ve 11 Nisan 1994 NATO desteğinde Sırp mevzilerine yapılan bombardıman UNPROFOR komutanının destek isteği ve emri ile gerçekleştirilmiştir (Leurdijk, 1994: 58). İkinci nesil barışı destekleme operasyonlarının kapsamının genişlediği UNPROFOR öncülüğünde yapılan operasyonlardan rahatlıkla görülebilir. Bu kapsamda Eski Yugoslavya'da altı ayrı barışı destekleme operasyonu yapılmıştır. Uyuşmazlık taraflarına yaptırımlar uygulanması ve hava intikallerinin engellenmesi, Bosna'ya insani yardım sağlanması, Makedonya'ya caydırıcı kuvvetlerin yerleştirilmesi ve Kosova'da hava bombardımanı şeklinde geniş bir aralık ve işlevde görevler yüklenmiş, yetkiler verilmiştir.

Somali örneğinde de operasyonların niteliğinde görülen değişimler görülebilir. Somali'de sivillere yardım dağıtmak amacıyla görevlendirilen barışı destekleme kuvveti UNOSOM 1 bu misyonunu iç savaştan dolayı gerçekleştiremeyince 1992'de Güvenlik Konseyi'nin kararıyla yetkileri arttırılmış ve yine bu kararlar barışa zorlama uygulamalarına başvurulmuştur. UNOSOM 1'in daha fazla kuvveti içeren UNITAF'a dönüşmesi buradan da ABD önderliğinde UNOSOM 2'ye dönüşmesi sonrası militanlara yönelik daha sert tedbirler alınmış, hatta çok şiddetli saldırılar düzenlenmiştir (Katz, 1993: 7-8).

İkinci nesil barışı destekleme operasyonları, birinci nesil barışı destekleme operasyonlarından farklı olarak, uluslararası ilişkilerin en katı prensibi ve düzen sağlayıcısı olarak görülen egemenlik ilkesini biraz daha zorladığı görülmektedir. Bu noktada çoğulcuların karşı olduğu bazı noktalar belirlemeye başlamaktadır. İkinci nesil barışı destekleme operasyonları ve sonrasında bu tartışmaların devamı olan Koruma Sorumluluğu (R2P) gibi daha güncel ve egemenlik fikrini daha fazla aşındırıcı özelliği olan gelişmeler çoğulcu görüşün düzen-egemenlik arasında kurduğu bağı zayıflatmakta ve aşındırmaktadır. İkinci nesil operasyonlarda halen konuşulacak ülkenin rızasının aranması ve ağır silahlarla donatılmaması görüşü baskın olsa da hem bu operasyonlar hem de koruma sorumluluğu gibi gelişmeler üzerinden devletlere egemenlik hakkı kadar

vatandaşını koruma sorumluluğunun da yüklenmesi dayanışmacı görüşün lehine gelişmelerdir.

Bu makalenin de temel iddiası olan; “barışı destekleme operasyonlarının egemenlik ve insan hakları paradoksunda orta bir yolu temsil ettiği” argümanı operasyonların taşıdığı temel bazı özellikler dolayısıyla güçlü bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Özellikle operasyon gücünün BM’ye üye olan ülkelerin gönüllü olarak verdikleri kuvvetlerden oluşması niteliği bu noktada çok önemlidir. Zira bu özellik çoğulcuların insani müdahalenin, özellikle büyük devletler tarafından keyfi ve çıkar amaçlı kullanılacak bir potansiyel taşıdığı iddialarını ve kaygılarını azaltacak nitelik ve güçtedir. Büyük güçlerin hegemonyalarını ve çıkarlarını hafif silahlarla donatılmış ve gönüllü ülke kuvvetlerinden oluşan bir güç ile gerçekleştirmesi imkan dahilinde gözükmemektedir. Yukarıda ele alınan UNEF 1 ve UNPROFOR örnekleri ya da diğer barış operasyonları incelendiğinde çoğulcuların da en temel kaygısı olan uluslararası düzeni bozucu herhangi bir duruma rastlanılmamaktadır.

Operasyonlar ve Koruma Sorumluluğu gibi gelişmeler, insanı merkeze alan özellikleriyle dayanışmacı yaklaşımın argümanlarını güçlendiren önemli gelişmeler olarak ön plana çıksa da hala devletlerin rızalarının ya da BM Güvenlik Konseyi’nin kararının aranması gibi koşulların insani müdahaleleri zorlaştırması ve bu durumların da insanların daha iyi ve zamanında korunmasını engellemesi dayanışmacı yaklaşım için yeterli gözüküyor olabilir. Barışı destekleme ve koruma sorumluluğu yaklaşımının arkasındaki egemenlik anlayışında bir yenilik bulunmamaktadır. Ancak barışı destekleme operasyonları ve Koruma Sorumluluğu üzerinden ortaya çıkan bu yaklaşım açıkça yahut zımnen egemenliği uluslararası hukuk sisteminin “apriori”si olarak kabul etmeyip, devletler hukuku tarafından devlete verilen bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır (Arsava, 2011: 120).

Sonuç

Sonuç olarak; tarafların rızalarının arandığı, kuvvet kullanmama, tarafsızlık ve içişlerine karışma ilkeleri üzerine bina edilen ve Soğuk Savaş dönemi boyunca kullanılan geleneksel BM barışı destekleme operasyonları, Soğuk Savaşın bitmesiyle değişime uğramış tarafların rızasının ihmal edildiği, gücün kullanıldığı ve sivil aktörlerin katılımının arttırıldığı bir yapıya kavuşmuştur. Soğuk Savaş sonrası Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla Balkanlar gibi bazı bölgelerde güç boşluklarının oluşması, Afrika kıtasında yeni devletlerin kurulması, ulaşım ve iletişim ağlarının hızlı gelişimiyle birlikte sorunların bölgesellikten çıkıp küresel bir etki yaratır hale gelmesi, barışı destek hareketlerinin geçirdiği bu değişimde önemli bir rol oynamıştır. Çatışmalar, devletlerarası olmaktan çıkıp, Soğuk Savaş sonrası dönemde gerek başarısız

devletlerde gerekse de yeni bağımsızlığını kazanan devletlerde iç çatışma şeklinde yaşanmaya başlamıştır. Ağır insan hakları ihlalleri, kitlesel kısımlar ve etnik temizliklerin yaşandığı bu çatışmalar BM'yi işlemeyen kolektif güvenlik sistemi yerine, barışı destekleme operasyonlarını dönüştürmeye zorlamıştır.

Uluslararası sistemde aktör, konu ve sorunlarda yaşanan bu genişleme ve derinleşme klasik "egemen devlet" görüşünün geçerliliğini yitirmeye başladığını ve mevcut uluslararası sistemin yükünü taşıyamadığını ortaya koymuştur. Ortaçağ Avrupası'nda 16. yüzyıldan itibaren devletleşme yolunda ilerlemeye başlayan krallıkların dışarıda kendisine karşı üstünlük iddiasında bulunan papalık ve imparatorluk karşısında bağımsızlığını, ülke içinde de kendisiyle rekabet halinde olan feodal kuruluşlar karşısında üstünlüğünü belirtmek amacıyla ortaya atılan egemenlik kavramının bugünkü uluslararası sistem için tarihsel bir değerden başka bir anlam taşımamaktadır.

Bu durumda aslında karşımıza bir paradoks çıkıyor. Egemenlik ilkesinin ortadan kalkması ya da kolay ihlal edilebilmesi büyük güçlerin insani müdahale bahanesi ile daha zayıf olan devletlere sık sık müdahale edeceği düzensiz bir ortam yaratabilir ki çoğulcuların argümanı da budur. Buna mukabil kitlesel kısımlar, ağır insan hakları ihlalleri ve etnik temizlik gibi insani durumlar karşısında uluslararası toplumun katı bir egemenlik anlayışı içinde duruma müdahale etmemesi büyük adaletsizliklere, kamuoyu nezdinde büyük tepkilere ya da sorunun küresel bir hal alıp uluslararası toplumun büyük bir kısmını etkileyebilir hale gelebilir ki bu da dayanışmacıların argümanıdır.

Bu paradoks karşısında çözüm; devletlerin egemenlik rolünü tamamen dışlamadan bireylerin haklarının da korunabileceği şekilde daha gevşek bir egemenlik algısı ve tanımlaması gereklidir. Bu şekilde devletlerin egemenliği düzen bozucu şekilde ihlal edilmez. Diğer taraftan insan haklarının uluslararası hukukta güvence altına alınması ve devletin bu hakları koruyamadığı ya da ihlal ettiği durumlarda yeni egemenlik anlayışı çerçevesinde müdahale edilerek bireyler de korunabilir. Yani egemenlik ne insani müdahaleyi bahane kılacak kadar gevşek ne de insani müdahaleyi imkansız kılacak kadar katı olmalıdır.

Belirtilen orta yol düşünüldüğünde aslında BM barışı destekleme operasyonları bu argümana denk düşer. Yani Soğuk Savaş dönemi katı egemenlik anlayışı operasyonların tarafların rızası ve kuvvet kullanmama gibi ilkelere dayandırılmasını zorunlu kılarken; Soğuk Savaş sonrası dönemde belirtilen sebepler BM'yi ve onun nezdinde uluslararası toplumu daha gevşek bir egemenlik anlayışına sevk ederek operasyonları birey güvenliğine ağırlık veren ilkelere dayanmasını sağlamıştır. İkinci nesil hareketlerin bireyi ne kadar koruyabildiği ve başarıları tartışılabilir. Ancak ikinci nesil barışı destekleme hareketleri egemenlik-insan hakları paradoksuna çözüm olarak bulunan orta yolu temsil eder.

Kaynakça

- Arsava, Ayşe Füsün (2011), "Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(1), 101-124.
- Bellamy, Alex (2007), *The English School, International Relations Theory for the Twenty-First Century: An Introduction* (Londra: Routledge).
- Birdiqli, Fikret (2019), *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik Kavram Teori Uygulama* (İstanbul: Seçkin Yayınları).
- Bodin, John (1955), *Six Books of Commonwealth*, (Oxford: Basil Blackwell) (Çev. Michael John Tooley)
- Bull, Hedley (1966), "The Grotian Conception of International Society", Herbert Butterfield ve Martin Wight (Der.), *Diplomatic Investigation: Essays in the Theory of International Politics* (Harvard: Harvard University).
- Bull, Hedley (1977), *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics* (Londra: Macmillan).
- Burchill, Scout (1995), "Introduction", Burchill, Scout, Andrew Linklater ve Richard Devetak (Der.), *Theories or International Relations* (Londra: Palgrave): 1-23.
- Buzan, Barry (2004), *From International to World Society: English School Theory and The Social Structure of Globalization* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Claude, Inis (1964), *Swords Into Plowshares* (New York: Random House).
- Demirdöğen, Ülkü Demirtürk (2006), "Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonları ve Güç Kullanma Olgusu (1946-1996)", *Akdeniz İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, (11): 236-257.
- Dunne, Timothy ve Nicholas John Wheeler (1996), "Hedley Bull's Pluralism of the Intellect and Solidarism of the Will", *International Affairs*, 72: 91-108
- Dunne, Timothy ve Nicholas John Wheeler (2001), "Nicholas J., Blair's Britain: A Force for Good in the World?", Karen Ellen Smith ve Margot Light (Der.), *Ethics and Foreign Policy* (Cambridge: Cambridge University Press): 167-184.
- Dunne, Timothy (2010), "The English School", Tim Dunne, Milija Kurki ve Steve Smith (Der.), *International Relations Theory: Discipline and Diversity* (Oxford: Oxford University Press): 108-128.
- Boutros-Ghali, Boutros (1992a), *An Agenda for Peace* (New York: United Nations).
- Boutros-Ghali, Boutros (1992b), "Empowering the United Nations", *Foreign Affairs*, 71(5): 90-102.
- Glahn, Gerhard V. ve Taulbee, James Larry (2007), *Law Among Nations: An Introduction to Public International Law* (New York: Longman).
- Güngör, Uğur (2008), "Günümüzde Barış Operasyonları", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4(8): 1-19.
- Haydon, Peter (1992), "Naval Peacekeeping", *Strategic Datalink*, 35: 1-4.
- Hinsley, Francis Harry (1986), *Sovereignty* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Jorgensen, Knud Eric (2010), *International Relations Theory: Anew Introductions* (New York: Palgrave Macmillan).
- Kapani, Münci. (2015), *Politika Bilimine Giriş* (İstanbul: BB101 Yayınları).
- Katz, Samuel Michael (1993), *Operation Restore Hope and UNOSOM* (Hong Kong: Concord Publications).
- Keskin, Funda (2009), "Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme", *Uluslararası İlişkiler*, 6(21): 67-88.

- Leurdijk (1994), *The United Nations and NATO in Former Yugoslavia*, (Hague: The Netherlands Atlantic Commission)
- Linklater, Andrew (1995), *Rationalism, International Relations: Critical Concepts in Political Science* (Londra: Routledge).
- Linklater, Andrew ve Suganami, Hidemi (2006), *The English School of International Relations: A Contemporary Reassessment* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Odman, Mehmet Tevfik (2004), "Barışı Destekleme Operasyonları", *Journal of Social Sciences*, 1(1): 69-102.
- Ratner, Steven Richard (1995), *The New UN Peacekeeping: Building Peace in Lands of Conflict after the Cold War* (New York: St. Martin's Press).
- Rikhye, Indar Jit, Michael Harbottle, Egge Bjorn (1974), *The Thin Blue Line: International Peacekeeping and Its Future* (New Haven: Yale University Press).
- Ruggie, John. Gerard (1997), "The UN and the Collective Use of Force Whither or Whether?", Pugh, Michael (Der.), *The UN, Peace and Force* (London: Frank Cass): 1-20.
- Suganami, Hidemi (2010), "The English School in a Nutshell", *Ritsumeikan Annual Review of International Studies*, (9): 15-28.
- UNDP (1994), "Human Development Report 1994", http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf (12.04.2021).
- United Nations (2003), "Past Peace Operations", <https://peacekeeping.un.org/en/past-peacekeeping-operations> (09.04.2021).
- United Nations (2005), "Responsibility and Protect; Adoption of the Principle", <https://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml> (12.04.2021).
- Vincent, Raymond John (1984), "Edmund Burke and the Theory of International Relations", *Review of International Studies*, 10(3): 205-218.
- Watson, Adam (1998), "The British Committee for the Theory of International Politics: Some Historical Notes", www.polis.leeds.ac.uk/assets/files/research/.../watson98.pdf (12.03.2020) .
- Wheeler, Nicholas John (1992), "Pluralist Or Solidarist Conceptions Of International Society: Bull And Vincent On Humanitarian Intervention", *Millennium*, 21(3): 463-487.
- Wheeler, Nicholas John (2000), *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society* (Oxford: Oxford University Press).
- Wight, Martin (1977), *Systems of States* (Leicester: Leicester University Press).
- Wight, Martin (1992), *International Theory: The Three Tradition* (Leicester: Leicester University Press).
- Yurdusev, Nuri, İhsan Duran Dağı, Atilla Eralp, Emin Fuat Keyman, Necati Polat, Oktay Fırat Tanrısever ve Faruk Yalvaç (2009), *Devlet, Sistem ve Kimlik Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar* (İstanbul: İletişim Yayınları).